

Walenty Wójcik

"Evoluzione storico-giuridica dell'istituto della sepoltura ecclesiastica", Elsa Marantonio Sguerzo, Milano 1976 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 21/3-4, 249-252

1978

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Hasło *Foro interno e foro esterno* 4 (kol. 146—55) przedstawia w sposób bogato udokumentowany rozwój historyczny tego zagadnienia prawnego i stosowanie go w konkretnym życiu wspólnotowym.

Godne uwagi są hasła przedstawiające życie zakonne w kontekście historycznym danego państwa, np. *Francia* 4 (kol. 536—79), *Germania* 4 (kol. 1063—98) czy *Giusepinismo* 4 (kol. 1357—67). Z zainteresowaniem oczekiwać będziemy hasła *Polonia*, które ukaże się w jednym z następnym tomów.

Omawiana publikacja powinna zainteresować wszystkich, którzy zajmują się życiem zakonnym. Wartość *Słownika* podnosi uwzględnienie przy opracowaniu haseł zdobyczy nauk: pedagogiki, socjologii i psychologii. *Słownik* stanowi niezbędną pomoc dla badaczy historii Kościoła ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień dotyczących kształtu życia wspólnotowego.

Ks. Wiktor Gramatowski SJ

Elsa Marantonio Squerzo, Evoluzione storico-giuridica dell'istituto della sepoltura ecclesiastica, Dott. A. Giuffrè editore, Milano 1976 ss. 345

Rozprawa o rozwoju historyczno-prawnym instytutu pogrzebu kościelnego budzi zainteresowanie nie tylko ze względu na aktualność samego przedmiotu badań ale również dlatego, że wypełnia ona lukę w literaturze kanonistycznej. Dzieli się na 5 rozdziałów: o rozwoju niektórych terminów prawa rzymskiego przyjętych w prawie kanonicznym, o pogrzebie w odniesieniu do miejsc — kościoły i cmentarze, o pogrzebie kościelnym w odniesieniu do podmiotów, o znaczeniu woli podmiotów posiadających prawo bierne i o ocenianiu norm stanowionych na wypadek braku wyraźnej woli oraz o kościele urządzającym pogrzeb. Indeks cytowanych autorów oraz wykaz terminów i rzeczy znaczących zamyka rozprawę.

W pierwszym rozdziale znajduje czytelnik omówienie zakresu treści i rozwoju semantycznego wyrazów używanych w prawie rzymskim: *locus, purus, locus, sacer, sanctus, religiosus, loca sacra, res sacrae, sanctae, religiosae* oraz w prawie kanonicznym: *loci sacra, sancta, religiosa, res sacrae, sanctae, religiosae*. W podobny sposób przebadano wyrazy: *sepelio, sepulcrum i sepultura*. Dodano omówienie aktualnego zakresu wyrazu *sepultura*. Badania oparte są na szerokiej podstawie źródłowej i leksykograficznej. Wykorzystano też autorów dawniejszych i nowszych. Wyniki oryginalnych dociekań budzą zaciekawienie.

Drugi rozdział traktuje najpierw o miejscach pogrzebu w prawie przedkodeksowym. Zaczyna się omówieniem *sepulcrum* w początkach chrześcijaństwa w świetle źródeł historycznych, teologicznych i literackich. Mówi o znaczeniu grobu w życiu społeczności chrześcijańskiej.

W drugiej sekcji omówiono pogrzeby w kościołach na przestrzeni od IV do XIV w. W trzeciej — rozwój cmentarzy chrześcijańskich, poświęcanie ich, immunitet, ekssekrację i zbezczeszczenie. Dodany jest punkt o cmentarzach cywilnych z uwzględnieniem prawodawstwa we Francji i we Włoszech. — W drugiej części znajdujemy komentarz do norm kodeksowych. Szeroko uwzględniono rozstrzygnięcia dykasterii Kurii Rzymskiej, opinie klasycznych autorów i statuty synodów partykularnych w różnych krajach. Komentarz do obowiązujących kanonów jest dość szczegółowy. Pożyteczne byłoby jednak uwzględnienie kazuistyki. Problematyka cmentarzy komunalnych ujęta została raczej powierzchownie. Pożądane byłoby wyświetlenie stosunku prawa kanonicznego do nich. W dalszym rozdziale czytamy o osobach mających prawo do pogrzebu kościelnego oraz o wykluczonych od tego sacramentale. Pierwszy problem został potraktowany na nieco więcej niż jednej stronie. O odmowie pogrzebu kościelnego mamy natomiast szerokie wywody w ramach prawa przedkodeksowego oraz w oparciu o normy zawarte w kodeksie i w rytuale rzymskim. Ciekawe są wywody z zakresu prawa pokodeksowego. Widoczna jest w nim elastyczność norm oraz uwzględnianie rosnącego pluralizmu w dzisiejszych społeczeństwach. Ostatnia część rozdziału poświęcona jest omówieniu sankcji karnych i konsekwencji odmowy pogrzebu kościelnego. Jest w niej przegląd prawa przedkodeksowego, interpretacja kanonów kodeksu i zarys ewolucji pokodeksowej.

Rozdział czwarty poświęcony jest problemowi wyboru miejsca pogrzebu oraz oceny norm na wypadek braku okazania wyraźnej woli za życia przez zmarłego. Najpierw czytamy o normach prawa przedkodeksowego. Poza uwagami ogólnymi podkreślono wpływ pobożności średniowiecznej i rygoryzmu potrydenckiego. Omówiono wykorzystywanie prawa wyboru według Dekretu Gracjana, wymogi po stronie wybierającego, niezdolność do wyboru, mandat i jego utratę, wybór domniemany oraz kazuistykę spotykaną w źródłach i literaturze. W dalszym ciągu znajdujemy normy, które należy stosować w wypadku braku wyboru miejsca pogrzebu, w odniesieniu do wiernych, dygnitarzy kościelnych, zakonników i domowników w klasztorach. — W drugiej części omówiono przepisy kodeksu: ogólne i szczegółowe. Więcej miejsca poświęcono wyborowi pogrzebu, pogrzebowi w grobowcu rodzinnym oraz grzebaniu ogółu wiernych. Są też kazusy w odniesieniu do wyboru: dla pozyskania życzliwości czy dla nienawiści — *ex illicione et odio*, wyboru miejsca uznanego za *locus minus religiosus*, odrzucenia woli ostatniej z powodu *turpis testatorum voluntas*, zlecenia wyboru osobie trzeciej itp. Zaznaczono też sankcje karne podkreślając słuszne złagodzenie ich przez Piusa IX. W związku z prawem parafii do grzebania wiernych zmarłych na jej terenie spotykamy długi wywód na temat zamieszkania stałego i czasowego. Komentarz do kanonów jest na ogół wyczerpujący.

W ostatnim rozdziale czytamy o kościele urządzającym pogrzeb. Naj-

pierw omówiono normy prawa przedkodeksowego. Zaczęto od aksjomatu: *ubi tumulus ibi funus*. Wyliczono przejawy prawa potrydenckiego: stosunek prawa pogrzebowego do uprawnień płynących z beneficjum, *portio paroecialis*, wygasła *portio episcopalis*, przepisy regulujące porządek pochodu pogrzebowego itd. Podkreślono przemianę porządku elementów aksjomatu: *ubi tumulus ibi funus* na *ubi funus ibi tumulus*, dokonaną przez kodeks. Poruszono sprawę taksy diecezjalnej i *quarta funeraria*. Na uwagę zasługuje wspomniany zwyczaj w wikariacie Verdello w diecezji Bergamo: *ubi quis moritur ibi funeretur, nec datur portio paroecialis* (s. 320). Po skasowaniu instytutu beneficjum może on mieć szersze zastosowanie. W końcu zarysowano posoborowe perspektywy zmian prawa. Idzie o zaakcentowanie ministerium i odłączenie prawa do posługi pogrzebowej od beneficjum, co prowadzi w konsekwencji do transformacji beneficjów na oficja. Poruszono też zmianę charakteru *iura stolae* będących nie *tamquam pretium* ale jako *honorarium* za aktywność duszpasterską według zasad ekonomii rodzinnej — *dell'economia familiare* wiążącej duszpasterza i wiernych, udział konferencji episkopatu w załatwianiu tych spraw, postulowanie przejścia na ofiarność spontaniczną itd.

*

Rozprawa oparta została na szerokiej podstawie. Uwzględniono źródła prawa rzymskiego, kanonicznego i liturgicznego, rozstrzygnięcia sądów i administracji kościelnej oraz normy prawa zwyczajowego. Indeks podaje 395 autorów. Przy omawianiu instytutu pogrzebu kościelnego ukazano ewolucję począwszy od czasów rzymskich poprzez wczesne i klasyczne średniowiecze, okres potrydencki, prawo kodeksowe i ostatnie — posoborowe. Są naświetlenia norm prawnych także od strony teologii, psychologii, socjologii a nawet ikonografii. Treść ujęta jest pod kątem rozwiązań praktycznych. Spotykamy także nawiązanie do ustawodawstwa cywilnego o cmentarzach.

Temat nie nasuwał trudniejszych problemów teoretycznych. Czytelnik wdzięczny byłby jednak za poruszenie ważniejszych zagadnień, np. istota pogrzebu w świetle teologii i prawa, natura odmowy pogrzebu kościelnego: czy ciężka kara odwetowa a czy tylko posunięcie administracyjne ze względu na sytuację religijno-moralną zmarłego. Nie wspomniano też o przyczynach tworzenia cmentarzy komunalnych. W wywodach historyczno-prawnych są przeskok i luki w zarysowanym procesie ewolucyjnym. Wyczuwa się także pewien niedosyt intelektualny ze względu na brak refleksji prawniczej nad tekstami i powierzchniowe komentarze. Kazyistyka nie jest rozbudowana równomiernie. Należało by potraktować szerzej niektóre problemy, np. odmowę pogrzebu kościelnego samobójcom ze względu na rosnącą ilość tego rodzaju wypadków. Za mało znajdujemy opinii, polemik, hipotez. Nie poruszono też prawa specjalnego, np. sprawy pogrzebów osób wojsko-

wych w czasie pokoju i podczas wojny. Zbyt kazuistycznie omówiono natomiast mało dziś aktualny problem zbezczeszczenia cmentarzy przez czynny wyliczone w prawie. Można było tylko krótko wspomnieć o instytucjach wygasłych, np. *portio episcopalis*. Wątek rozumowania prowadzono raczej w oparciu o źródła i literaturę a za mało włożono wysiłku, aby objąć normami, wnioskami i opisami całość omawianego instytutu.

Na ogół, jak to stwierdził w swym omówieniu G. dalla Torre,¹ należy ocenić rozprawę w całości pozytywnie. Ogrom zebranego materiału i zarysowanie podłoża historycznego dla obowiązujących norm prawa ułatwia zrozumienie wielu zagadnień związanych z instytutem pogrzebu kościelnego. Dostrzeżone usterki stanowią zachętę do dalszych badań. Przede wszystkim nasuwa się myśl, że obraz całości instytutu otrzymalibyśmy po szczegółowych badaniach nad partykularnym prawem pogrzebowym Kościoła oraz nad świeckimi ustawodawstwami regulującymi problem cmentarzy i pogrzebów.

bp Walenty Wójcik

Mayer Adalbert, *Triebkräfte und Grundlinien der Entstehung des Messtipendiums*, Eos Verlag St. Ottilien 1976, s. XXVI, 286.

W naszych czasach są kanoniści, dla których prawem kanonicznym jest tylko to co wydane po Soborze Watykańskim II. Inni, moim zdaniem — słuszniej, także prawo posoborowe wolą widzieć w świetle całej historii prawa kościelnego. Ci ostatni z wielką satysfakcją zapoznają się z dyplomową pracą Adalberta Mayera na temat genezy i kierunków rozwoju stypendiów mszalnych.

Dysertacja ta została przedstawiona Radzie sekcji prawa kanonicznego na Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu w Monachium. Ze Wstępu dowiadujemy się, że temat ten podsunął autorowi profesor Klaus Mörsdorf. Autor dziękuje mu za to, a profesorom Audomarowi Scheuermann i Karlowi Weinzierl — za pomoc przy pisaniu tej pracy.

Na całość pracy, poza wstępem, składają się: spis treści, wykaz skrótów ogólnych, wykaz skrótów Ksiąg Pisma św., wykaz skrótów różnych części dzieła *Monumenta Germaniae Historica*, wykaz skrótów czasopism i większych opracowań, wykaz bibliografii, wprowadzanie, główna treść podzielona na cztery rozdziały, zakończenie, wykaz nazwisk, wykaz miejscowości, indeks rzeczowy.

We wprowadzeniu Autor przedstawia teologiczne racje istnienia stypendium mszalnego. Uważa to za konieczne, bo niektórzy dopatrują się symonii w stypendium mszalnym. Zwraca uwagę, że już w początkach historii Kościoła dary składane duchownym określano wyrazami „*eleemosyna*” — przeznaczane na rzecz Kościoła i „*stips*” — na utrzymanie duchownych. Próba wytłumaczenia relacji między tymi pojęciami

¹ L'Osservatore Romano 116 (1976) nr 208 s. 5.